

teren senere ville behandle adelsdrengenes udenlandsrejser, de var et vigtigt led i uddannelsen, og vi savner i høj grad en samlet fremstilling af disse rejser og af deres betydning for adelen og samfundet.

ÅGE FASMER BLOMBERG

J. P. KENYON (Ed.): *The Stuart Constitution. 1603–88. Documents and Commentary.* Cambridge University Press, 1966. xvi, 523 s. Indb. 65 sh. Uindb. 30 sh.

Som den politiske udvikling i England i nyere tid kom til at forløbe ganske anderledes end på kontinentet, og idet den engelske konstitutionalisme i forrige århundrede blev til et mønster for europæisk forfatningsliv, har studiet af Englands forfatning naturligvis spillet en stor rolle for historikere, og det ikke mindst fordi den specielle engelske retsudvikling traditionelt altid har givet »historiske« argumenter en central plads i debatter om forfatningspraxis og -udvikling.

Da det 17. århundrede var et vendepunkt i engelsk forfatningshistorie, blev S. R. Gardiners *The Constitutional Documents of the Puritan Revolution 1625–1660* (1889 o.o.), den klassiske kildeudgave, flittigt benyttet i universitetsundervisningen verden over, og den fulgtes snart op af G. W. Protheros *Select Statutes and other Constitutional Documents illustrative of the Reigns of Elizabeth and James I* (1894 o.o.). Mere bevidst pædagogisk tilrettelagt end sine forgængere kom J. R. Tanners *Tudor Constitutional Documents 1485–1603* (1922) og sammes *Constitutional Documents of the Reign of James I* (1928 o.o.). Men med den kraftige forskning indenfor såvel Tudor- som Stuartperioden følte man med tiden også disse udgaver utidssvarende, hvorfor G. R. Elton bragte sagen ind i et nyt spor med sin *The Tudor Constitution* (1960), det første af en trebinds serie, hvis sidste bind *The Eighteenth Century Constitution (1688–1815)* ved E. N. Williams udkom samme år. Tilbage stod da udgangspunktet, det 17. århundrede, hvor man næsten tør antage, at Gardiners autoritet og Tanners gennemkommenterede værk hemmede opfyldelsen af en ny tids ønsker, idet *The Stuart Constitution* først udkom 1966 ved J. P. Kenyon, anlagt efter samme retningslinier som Eltons og Williams arbejder.

Den mildt sagt begivenhedsrige tid har nødvendiggjort en opdeling i tre kronologiske hovedafsnit (1603–40, 1640–60 og 1660–88), indenfor hvilke vi finder en saglig deling i kapitler som 'The Monarchy', 'Parliament', 'The Judiciary' etc., og som i de andre udgaver finder vi disse afsnit indledet med korte, men forbilledlig klare introduktioner, lejlighedsvis med litteraturhenvisninger (iøvrigt henvises generelt til den afsluttende bibliografi), der placerer de efterfølgende kildeudtog på een gang i deres tidshistoriske og saglige sammenhæng.

Hvor Gardiner fortrinsvis udgav love, forordninger, domstolsafgørelser med flere af de klassiske »deklarationer«, har Kenyon takket være den intense forskning i den mellemliggende tid kunnet øse af et rigere og mere varieret kilde-materiale, således ikke mindst de mange parlamentsdagbøger o.lign. Men prisen for udgavens bredde er, at hvor Gardiner principielt aftrykte de centrale aktstykker i deres fulde ordlyd, men til gengæld så at sige uden kommentar, må vi her nøjes med udtog, ganske vist af de mest essentielle steder (f.ex. blot

55 af *The Grand Remonstrance's* 204 paragraffer), hvorfor Gardiners klassiske udgave fortsat bevarer sin værdi og så afgjort bør findes i historiske håndbiblioteker, hvor denne Elton-Kenyon-Williams serie fortrinsvis er at opfatte som studentens arbejdsredskab (jfr. at den er udsendt som paperback til halv pris).

At teksterne er »lettere moderniseret«, spiller næppe større rolle, men i hvert fald udenlandske benyttere kunde lejlighedsvis ønske sig en lidt fyldigere realkommentar (til s. 216, hvor § 13 nævner *The Lord Marshal's court*, meddeles flg. note (2): *The Earl Marshal's Court, which had roused a disproportionate amount of hostility*), ligesom man savner Tanners fortegnelse over periodens parlamenter.

TROELS DAHLERUP

CLAYTON ROBERTS: *The Growth of Responsible Government in Stuart England*. Cambridge University Press, 1966. xii, 466 s. 70 sh.

Forfatteren, der har en række afhandlinger om Stuartperiodens politiske problemer bag sig, søger i denne bog at udrede, hvorledes den klassiske engelske ministeransvarlighed opstod. Medens endnu Elisabeths råder kunde afværge underhus-anklager ved henvisning til, at de blot havde udført monarkens ordre, stod Walpole 1717 omvendt i den situation at måtte tage ansvaret for samtlige sin konges handlinger. Idet whig-traditionen har været tilbøjelig til at opfatte denne underhusets sejr over absolutistiskindede regenter som logisk, så at sige uundgåelig, har Roberts her bestræbt sig på at vise, hvor næsten tilfældigt, ofte som følge af blot dagsaktuelle spørgsmål, dette resultat nåedes, dels ud fra maximen »the king can do no wrong«, hvoraf fulgte, at ansvaret måtte pålægges »de onde råder«, dels ved at det »reaktionære« underhus i sin historisk-arkivalske jagt på fortilfælde genoplivede det middelalderlige impeachment-institut.

Specielt fremhæves underhusets betydelige modstand imod at skulle påtage sig ansvaret for regeringens handlinger, dels ved ideelt-teoretisk at være imod en sammenblanding af lovgivende og udøvende myndighed (hvem skulle kontrollere regeringen, såfremt den beherskedes af underhuset?), dels og vel oftere rent konkret ved, at man traditionelt betragtede sejrige oppositionspolitikere, der overtog regeringsposter, som overløbere fra »country« til »court«, en partideling, der længe levede videre, selv efter at de klassiske partier Tories og Whigs opstod. To modsatte synspunkter stod her overfor hinanden, det klassiske, af Bacon formulerede, »to win men by places«, dvs. det elisabethanske system, hvor kongemagten søgte at beherske eller i hvert fald at lede underhuset, og det nye »ansvarlighedssystem«, der dukker op, da sir Henry Neville 1612 (naturligvis forgæves) foreslog Jacob I at optage en række ledende underhuspolitikere i rådet. Ganske vist genoplivedes denne tanke af Pym, der 1641–1642 (i *The Ten Heads* og atter i *The 19 Propositions*) ønskede at lade rådet udgå af underhusets flertal; men det traditionelle synspunkt dominerede længe, idet en *selfdeniance bill* såvel 1641 og 1644 som endnu 1680 skulde forhindre netop en sådan sammenblanding af lovgivende og udøvende myndighed, og principielt bygger den engelske forfatning endnu på det kompromis, som